

MESLEKİ HAREKETLİLİK ve GENİŞ AİLE BİRLİĞİ*

Eugene LITWAK

*Tercüme: Zehni ÖZMEN***

ÖZET

Parsons'ın yapmış olduğu; geniş aileler, sanayileşmiş demokratik toplum yapısıyla çatışır çünkü geniş aileler mesleki hareketliliği engeller önermeli hipotezinin geçerliliği tartışılmaktadır. İddiaya göre, Parsons'ın hipotezi "klasik" geniş aile tipine ve yeni doğmakta olan sanayileşmiş toplum yapısına göre oluşturulmuştur. Tersini iddia edenlere göre ise olgunlaşmış sanayi ekonomilerinde, "değişikliğe uğramış" bir geniş aile yapısı mesleki hareketlilik olgusuyla uyumludur. Bu tip geniş aile, sınıflar arasında gerçekleşebilecek yardımlaşmaya açık olmasından dolayı, çekirdek ailelerin bağlı oldukları geniş ailelerle olan ilişkilerini her iki aile sınıfsal açıdan farklı bile olsa korumasına izin vermektedir. Bahsekonu yardımlaşma olanağı mesleki sistemden izole olmuştur ve liyakate dayalı hareketliliği geciktirmemektedir. İddiyayı desteklemek adına elde edilen verilerden oluşturulan ampirik bir çalışma burada raporlanmıştır.

* American Sociology Review, Vol.25, No.1 (Şubat-1960), pp.9-21. Makale, geniş aile ilişkilerinin mesleki ya da coğrafik hareketliliğe rağmen varlığını sürdürdüğünü iddia eden iki makaleden ilkidir. İkinci makale "Geographical Mobility and Extended Family Cohesion" American Sociological Review'un gelecek sayısında yayımlanacaktır. Yazar, Cornell Ev Araştırmaları Merkezi Direktörü Glenn H. Beyer'e bahsekonu mevzuya ilişkin verilerin kullanıma izin verdiği için teşekkür etmektedir. Ayrıca Paul F. Lazarsfeld ve Arthur R. Cohen'in makaleye katkıları da olmuştur.

** Arş.Grv., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, zehni@erciyes.edu.tr

Talcott Parsons tarafından ileri sürülen görüşe göre; sanayileşmiş modern demokratik toplum ile geniş aile yapısının ilişkileri arasında çok temel bir uyumsuzluk mevcuttur. Önerme kısmen doğrudur; Parsons'a göre mesleki hareketlilik olgusu doğrudan geniş aile ilişkileriyle çatışmaktadır (Parsons, 1953; 116) ve bu nedenle izole olmuş çekirdek aileler daha işlevseldir.

Bu makalede savunulacak görüş, Parsons'ın tezinin uyarlanmış hali olacaktır. Tez, Parsons'la, "klasik"¹ geniş aile yapısının mesleki hareketlilik olgusuyla çatıştığı noktasında hem fikirdir. Ancak Parsons'tan farklı olarak değişikliğe uğramış geniş ailenin mesleki hareketlilik olgusuyla uyumlu ve izole olmuş çekirdek aileden ilgili bağlamda daha işlevsel olduğunu iddia etmektedir. Parsons'ın tezi sanayileşmenin erken dönemlerinde kendisine geçerlilik zemini bulmuş bir tezdır. Çünkü Parsons, tezini spesifik olarak daha genel bir toplumsal sınıf ve kurumsal etkinlik teorisiyle ilişkilendirerek ortaya koymuştur. Tez uğradığı değişimler neticesinde çok daha genel bir sanayi toplumu teorisine hizmet edecek sonuçlar da doğurmuştur (Parsons, 1953 ve 1949).

Makale iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm her iki tezin de varsayımlarını açık seçik ortaya koymaya çalışacak, ikinci bölüm ise mesleki hareketlilik olgusu ile geniş aile ilişkileri arasındaki bağlantıyı ele alan ampirik bir çalışmanın verilerini sunacaktır.

Anahtar Kavramlar: Değişikliğe Uğramış Geniş Aile, Klasik Geniş Aile, Çekirdek Aile, Talcott Parsons, Mesleki Hareketlilik.

GENİŞ AİLE ANOMİSİNİ DESTEKLEYEN VARSAYIMLAR

Geniş aile ilişkileri, mesleki hareketlilik olgusuyla çatışır tezinin arkasında yatan iki önemli varsayım vardır: kurumsal kimliğin sağladığı statünün ezici önemi ve birbirinden farklı mesleki tabakalarda gerçekleşen farklı sosyalleşme biçimleri.

Statü kazanımı, mesleki hareketlilik ve geniş aile yapısının çözülümü.- Bir kere her şeyden önce şunu kabul etmek gerekir; statü kazanımı doğrudan veya dolaylı yoldan mesleki konumla ilgili bir durumdur. Mesleğe ilişik ünvan tek başına zaten bir statü sembolüdür; ya da denilebilir ki mesleğin icrasından elde edilen gelir statü sembollerini satın almayı sağlar (Parsons; 1953; 112). İkinci olarak, mesleğin icrasından mesleğin kendisiyle

¹ "Klasik geniş" aile burada coğrafi yakınlık, mesleki bağımlılık ve iltimas anlamında kullanılmıştır. Buradaki bağlama göre, geniş aile ilişkileri en üst düzey ilişkilerdir ve en büyük erkek örneğinde olduğu gibi yarı biyolojik bir ölçüte dayanan hiyerarşik bir otorite yapısı içermektedir.

eşit seviyede ya da daha üst seviyede bir statü elde edilebilir; öyle olunca da mesleki başarı merdiveninde üst basamaklara tırmanan çekirdek aile, şayet statü olarak aşağı seviyelerde bulunan geniş ailelerle olan ilişkilerini çok yakın mesafelerde tutarsa statü kaybedecektir. (Warner "Yankee City" adlı çalışmasında bu sürecin nasıl gerçekleştiğinin iyi bir portresini çizer (Warner ve Lunt, 1941; 190-3).) Sonuç olarak denilebilir ki mesleki açıdan hareket kabiliyetine sahip bireyler statü kazanımına daha yatkın bireylerdir ve kolay kolay sıkı geniş aile ilişkileri kurmak ya da geniş aile mensubu olarak tanınmak istemezler.

Farklı düzeylerdeki sosyalleşme ve geniş aile çözülmesi.- Geniş aile yapısının mesleki hareketlilik olgusuyla çatıştığını düşünenlerin ortaya koyduğu başka bir iddiaya göre farklı mesleki tabakalar arasında gerçekleşen sosyalleşmeler birbirinden oldukça farklılık göstermektedir (Hyman, 426-41; Hayland, Lumsdaine ve Sheffield, 1955; 267). Buradan hareketle farklı mesleki hareketliliklerin, geniş ailelere mensup bireyler arasında farklı düzeylerde gerçekleşen sosyalleşmelere yol açtığı söylenebilir. Bu tip farklılıklar akrabalık ilişkilerini bozma potansiyeli barındırırlar çünkü nihayetinde aile üyelerini bir arada tutacak ortaklık zemin zayıflamıştır.

Oldukça iyi bilinen bu görüş açıları, makale içerisinde detaylı bir şekilde açıklanmayacaktır.

GENİŞ AİLE BİRLİĞİNİ DESTEKLEYEN VARSAYIMLAR

Bu makalede "değişikliğe uğramış geniş" aile denildiğinde kastedilen bu aile yapısının ideal tipidir. Bu tip aile yapısı şu özelliklerden dolayı "klasik geniş" aile yapısından ayrılır; coğrafi yakınlık, mesleki iştirak ya da hamiplik gerektirmez, dahası hiyerarşik bir otoriter yapısı da yoktur. Diğer taraftan izole olmuş çekirdek aileden de farklıdır çünkü çekirdek aile yapısına ciddi ve sürekli olan bir desteği mevcuttur. Değişikliğe uğramış geniş aile yapısı, birbiriyle eşit düzeyde bulunan bir dizi çekirdek aileden oluşmaktadır. Bu birliktelik geniş aile bağlarının, nihai değer bağlamında önemini vurgular niteliktedir. Bu tip aile yapısını destekleyen ve yukarıdaki özelliklere karşıt olan iki varsayım bulunmaktadır.

Statü kazanımı ve geniş aile birliği.- Geniş aile yapısının işlerliğinin devam ettiği görüşüne karşı yapılan ilk itiraz şöyle karşılanabilir; insanlar sırf diğer insanlardan toplumsal düzeyde eşit ya da daha yüksek bir düzeyde oldukları için statü sahibi değillerdir. İnsanlar aynı zamanda diğer

insanlarca saygı gördüğü için de statü sahibi olabilir (Blau, 1956a; 290-5).² Örneğin, küçük çaptaki bir iş adamı üst sınıftan ya da işçi sınıfının yaşadığı bir semte taşınarak statü edinebilir. İlk durumda iş adamının statüsü mesleki açıdan yaşayacağı semtteki insanlarla eşit ya da onlardan daha yüksek bir seviyede olmasından kaynaklanır. İkincisinde ise komşularının saygısından kaynaklanan bir statü söz konusudur.

Bu ayrım göz önüne alındığında, geniş aile yukarı doğru hareket kabiliyeti olanlar için önemli rol oynamaktadır. Ebeveynler genelde çocuklarının ticaret öğrenmesini ya da kendilerinininkinden daha prestijli bir meslek edinmesini isterler (Kornhauser, 1939; 240-1).³ Bu durum aynı mesleği icra edenlerin kendi aralarındaki rekabetten dolayı terfi eden meslektaşlarını *fırsatçı* olarak değerlendirmesinden tamamen farklı bir durumdur. Ayrıca aile içi ziyaretler ile arkadaş ziyaretlerinin ayrı zamanlarda gerçekleşmesine, birbirine denk gelmemesine çok dikkat edilir. Böyle olunca birey, kendisini ailesinden ayırıştırarak ve aynı zamanda da arkadaşlarıyla sosyalleşerek statüsünün kazanımını sağlamış olur. Bu durum gayet doğal bir süreçtir çünkü Amerikan halkı için aile ziyareti ile arkadaş ziyareti ayrımının yapılması büyük şehrin umursamazlık üzerine kurulu yaşamında neredeyse bir tür kurumsal gerekliliktir ve hattı zatında teşvik edilir.

Yaşanılan şehrin büyüklüğünün, ailelerin statü işlevsellikleri üzerindeki kayda değer etkisi; geniş aile-mesleki hareketlilik uyumsuzluğu üzerine literatürde kendisine epey bir yer edinmiştir (örneğin Warner'in "Yankee City" çalışmaları). Bu tip çalışmalar, görece daha küçük şehirlerde gerçekleştirilen çalışmaların günümüzün ya da öte bir zamanın şehir hayatı hakkında doğru bilgiler veremeyeceği gerçeği üzerinden yapılmıştır. Küçük kasaba halkı birbirlerinden çok habersiz yaşamazlar, öyle olunca da büyük şehrin keşmekeşliğinde ailesi ile arkadaş çevresi arasındaki mesafeyi koruyabilen birey, burada ikisi arasında başka bir ifadeyle saygı üzerinden statü ya da mesleki sosyalleşme üzerinden statü arasında bir seçim yapmak zorunda kalır. Bu da ister istemez yukarıya doğru statü hareketinde geniş aileden kopma eğilimine neden olur.

Yukarıya doğru gerçekleşen statü değişimindeki işlevselliğine ek olarak, geniş aile yapısının aşağıya doğru olan ya da kariyer başlangıçla-

² Peter M. Blau bu kavramları kullanmaz ama teknik olarak aynı ayrımları yapar.

³ Ebeveynlerin çocuklarının daha iyi gelecek sahibi olacaklarını dair ciddi mahiyette iyimser olduklarını gösteren çeşitli çalışmalardan bir tanesi için Kornhauser'in çalışmasına bakınız.

rında meydana gelen statü değişimlerine de faydaları mevcuttur. Statüde değişiklik yaratan bu tip faydalar mesleki tayin ya da terfiden bağımsız gerçekleştiğinden hamilik durumunun yaratabileceği olumsuzlukları içermez. Sussman'ın konuyla ilgili verdiği örneğe göre; 97 New Haven'lı orta sınıf beyaz Protestan ebeveynin yaklaşık yüzde 70'i evli çocuklarının statülerinin iyileşmesi için elinden geleni yaptığını, bu çabalamada kendi statülerinin düşürse bile bunu yapmaktan geri durmayacaklarını belirtmiştir (Sussman, 1953; 27). Görüldüğü gibi bu desteğin ilginç tarafı nadiren tayin ya da terfi ile alakasının olmasıdır, mevzu daha çok yaşam kalitesi ile alakalıdır; giyim-kuşam hediyeleri, ev satın alma desteği, tatil için sağlanan kolaylıklar, yeni doğan bebek durumunda ya da hastalık durumlarında verilen destek gibi (Sussman, 1953; 22-8, Litwak, 1958; Benedix, 1956; 226; Whyte, 1952; 145).⁴

⁴ Geniş aile yapısının liyakate bağlı mesleki tayinin taleplerini yerine getirmesi bağlamında onunla uyumlu olduğuna dair hiç yoksa beş adet mekanizma vardır. Bunların tartışıldığı çalışmaları için bkz. Eugene Litwak kaynağına bakılabilir. Bu mekanizmalar kısaca şu şekildedir:

1. Liyakate bağlı mesleki tayinin kuralları geniş aile yapısı içindekilerin bile zihinlerine yerleştilmiş olabilir.
2. Geniş aile desteği meslek-dışı alanlarda gerçekleşmiş olabilir ve dolayısıyla bütün geniş aile destekleri liyakate bağlı mesleki tayinin talepleriyle uyumlu olmak zorunda değildir.
3. Mesleklerin profesyonel hale gelmesi liyakatin ölçülmesi meselesinde daha nesnel ölçütlerin kullanılmasına katkı sağlamış, böylece iltimas müessesine duyulan kuşkuğun oranını azaltmıştır.
4. Mesleklerin bürokratikliğinin artması, istihdam edilecek personeli kişilerin salt iradesinden kurtarmakta ve böylece potansiyel görevlerin akraba, eş-dost benzerine peşkeş çekilmesini önlemektedir.
5. İltimas önleme çabaları gelişmiş sanayileşmiş bürokrasilerde maliyetlidir çünkü bu çabalar ailevi ilişkileri meslek çevresinden uzaklaştırır, verimliliğin artmasında olumlu etkileri olan ailenin öneminin azalmasına neden olur. Reinhard Benedix'in çalışmasında belirttiği gibi; en gelişmiş haliyle sanayileşmiş bürokrasi kişilerarası ilişkileri, işin bir tür teknik boyutu olarak değerlendirir. Liderlik yeteneği, iletişim kurma kapasitesi, çalışma hevesi gibi özellikler ancak insanlar iş ortamında birbirine makine gibi davranmadığı müddetçe önemlidir. Klasik iş tanımlarından farklı olarak (mühendislik, muhasebecilik, teknik uzmanlık vb.) imkansız olmasa da insan ilişkisi odaklı işlerde iş ile iş olmayan arasındaki ayrımı yapmak giderek zorlaşmaktadır. Aile, insan ilişkilerinin geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde çok önemli bir role sahiptir. William H. Whyte'in çalışmasında da belirtildiği gibi, birçok büyük kurum verimlilik artışı sağlanabilmesi için, huzurlu bir aile hayatına sahip olmanın ve de kurumla aile arasındaki bağın düzgün kurulmasının şart olduğunu vurgulamaktadır. Ailenin kurumsal kimlikten ayrıştırılması ya da rolünün azaltılması bahse konu kurum için fazladan maliyet demektir çünkü işsel beceriler üzerindeki kontrol gücü yitirilmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi; aile ve iş birleşiminin içerebileceği olumsuzluklar en aza indirildiyse ve de ikisinin ayrışmasından olumsuzluklar doğabilecekse bile, o vakit kurumlar nezdinde aile hayatına ciddi bir desteğin verilmesinin beklenmesi gayet doğaldır. Buradan hareketle geniş aile ilişkileri de olumlu neticeler verebilir denilebilir.

Bu bahislerin ışığı altında denilebilir ki geniş aile yapısı, hareketli çekirdek aileye onun hareketlilik yeteneğine ve mesleki verimliliğine zarar vermeden yardımcı olmaktadır ve olmaya devam edecektir. Karşılığında da geniş aile, hareket serbestisine sahip bireylerin statü kazanımına katkı sağladığı için varlığını sürdürmeye devam edecektir.⁵

Farklılaşan sosyalleşme, mesleki hareketlilik ve geniş aile birliği.- Geniş aile yapısının mesleki bağlamda hareket serbestisine sahip gruplar için elzem olduğu düşüncesine karşıt olan görüşe (hareketlilik sosyalleşme farklılaşmasına neden olur), sınıf farklılıklarının büyümediği aksine normal düzeylerde hatta daralmakta olduğu iddiası ile cevap verilebilir.⁶ Böy-

⁵ Geniş aile yapısının statü kazanımına olan desteğinin ikincil olduğu unutulmamalıdır. Nihayetinde onun katkısı çekirdek ailenin mesleki katkısından çok daha aşağıdadır. Buna rağmen katkı, psikolojik olarak önemlidir çünkü statü yükselmesi durumlarında çekirdek ailenin sınırlarını çizmesini kolaylaştırır. Böyle olunca da desteğin somut değerinden ziyade aile üyelerince nasıl tasavvur edildiği meselesi daha belirleyici bir unsur haline gelir. Bu bakış açısının bir değerlendirmesi için bkz. Eugene Litwak, "Geographic Mobility and Extended Family Cohesion," *American Sociological Review* (gelecek sayısı).

⁶ Burada geniş aile yapısının işlevlerini yitirdiği ve alanının daraldığı iddia edilmektedir (Ogburn, 1953;74-80). Çoğunlukla düşünülür ki hayatın her bir alanı farklı parçalara bölünebilir ve bu parçalar tek tip, standart bir hale getirilerek özel bir şeymiş gibi gösterilir. Büyük ölçekli bürokratik yapılara doğru ilerleme ailenin de kendisince özel bir işlev edindiği bir işbölümüne ilerlemedir ve büyük yapılar hayatın farklı boyutlarını tek tip hale getirebilmektedir. Bu durum, bürokratik yapıların üst düzey tek tipleştirme becerisinin bir işlevidir. Max Weber bu noktayı derinleştirmiştir (Weber, 1946; 196-244). Weber'in düşüncelerinin eleştirildiği bir çok çalışmada ortak olan nokta; asli grupların, kendine has olan unsurlarla baş etmedeki yeteneğinin bürokratik yapılarda aynı düzeyde bulunmadığıdır. Bürokratik yapıların, seri hareket edebilme özelliği sağlayacak alt yapısı ya da hızlı iletişim esnekliği bulunmamaktadır. Bu tarz eleştiriler için. Peter M. Blau'un çalışmasına bakılabilir. (Blau, 1956b; 61-7). Geniş aile yapısı asli gruptur ve öyle olduğu için hayatın bir çok alanında ister özel olsun ister genel, işlevselliğine devam edecektir. Geniş aile yapısının şehir hayatı için elzem olduğunu dolaylı yollardan iddia eden çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Los Angeles'ta yapılmıştır (Greer, 1956; 22), başka bir çalışma için. Morris Axelrod'un çalışmasına bakılabilir (Axelrod, 1956; 13-8). Buffalo'da yapılmış çalışma için bkz. Litwak, "Geographical Mobility and Extended Family Cohesion," *loc. cit.*, bütün bu çalışmaların sonuçları bireylerin yüzde 50'ye yakınının haftada en az bir kere ya da daha fazla akrabalarını ziyaret ettiğini göstermektedir. San Francisco'da yapılmış bir çalışma için bkz. (Bell ve Boa, 1957; 391-98). Çalışmaya göre katılımcıların yaklaşık yüzde 90'ı en yakın arkadaş listesine mutlaka bir akrabasının ismini yazmıştır. Yüzde 80'i ise bir ay ya da daha fazla hasta olduğu durumlarda akrabalarından yardım umacağını belirtmiştir. New Haven'da Sussman tarafından yapılan bir çalışmada (Sussman, 1953; 27.) ise şu sonuç ortaya çıkmıştır; ebeveyn olan katılımcıların yüzde 70'i eğer evli çocuklarına yardımlarını kesecek olurlarsa, onların sosyo-ekonomik durumlarında ciddi bir düşme olacağına inanmaktadır. Bu çalışmaların tamamı yerleşik, beyaz, orta-sınıf Amerikalılar üzerinde yapılmıştır. Bu çalışmalardan farklı olarak işçi aileleri ya da etnik gruplar üzerinde yapılmış çeşitli çalışmalar da mevcuttur; bu çalışmalar da geniş aile bağlarının kuvvetli olduğuna dair bulgular ortaya koymuştur (Young ve Willmot, 1957). Fakat sonradan yapılan bu çalışmalar, bu makalede ortaya konulan tezin iddialarıyla değil de Parsons'ın teziyle uyushmaktadır. Bu çalışmalar geniş aile ilişki-

le bir iddianın ortaya atılmasının ardında eğitim düzeyinin gelişmesi, kitlesel medyanın yaygınlaşması, genel mahiyette yaşam kalitesinin artması ve büyük çaplı göçlerin azalması gibi sebepler bulunmaktadır. Çağdaş Amerikan toplumunda ciddi sınıfsal farklılıklar bulunduğu gibi benzerlikler de bulunmaktadır elbette (Komhauser, 1939). Bu bağlamda, benzerlik ve farklılıkların karşılaştırmalı olarak önemi nedir? Bu farklılıklar zamanla küçülmekte midir yoksa büyümekte mi? Geniş aile üyelerinin çaprazlama sınıf kimliği edinmelerinde sınıfsal benzerliklerin arttığı gözlenmekte, aralarındaki farklılıklar ise küçülmektedir (Foote ve Hatt, 1953; Sjoberg, 1951; 775-83, Lipset, 1959).⁷ Sınıfsal farklılıkların küçülmesi meselesi, sınıfsal çatışma konusuyla karıştırılmamalıdır. Öyle ki sınıf çatışması birbirini gereğinden fazla tanıyan iki grup arasında gerçekleşebilir; onların farklılaştığı nokta adil bir dağıtımın nasıl gerçekleşeceği noktasındadır.⁸ Farklı sosyalleşme düzeyi problemi göz önüne alındığında, Parsons'ın tezini destekleyen birçok çalışmada küçük etnik grupların birinci ya da ikinci kuşağına ait bireylerin katılımcı olarak kullanıldığı görülmektedir (Warner ve Lunt, 1941; Firey, 1947; 220-25). Bu açıdan, sınıf farklılıkları meselesinin etnik farklılıklar meselesiyle birbirine girdiği görülür; devamında da birincinin mübalağa edildiği (Strodtbeck, 1958; 135-195)⁹.

Bu çalışmada belirtildiği gibi Amerikanlaşmış beyaz topluluklarda (özellikle orta düzey meslek sahiplerinde) yukarıya doğru bir hareketlilik sosyalleşme bağlamında radikal bir değişiklik gerektirmez ve dolayısıyla da geniş aile iletişimini bozacak bir engel oluşturmaz.¹⁰

lerinin mesleki iltimasla ve coğrafi bağımlılıkla birlikte yürüdüğü iddiasındadır. Young ve Willmot klasik geniş aile ilişkilerinin faydalarını sıralarken, bu aile ilişkilerinin sanayileşmiş demokrasilerde yarattığı götürülerden bahsetmez. İnanıyorum ki aile üzerine olan çoğu işçi sınıfı ya da etnik grup çalışması "klasik geniş" aile meselesiyle çok küçük çapta ilgilenmiştir. Neticede işçi sınıfı grupları, değişikliğe uğramış geniş aile ilişkileri bağlamında bahsedilen bürokratik baskıları en az hisseden gruplardır. Bu konu üzerine sistematik bir çalışma için (Litwak, 1958; 12).

⁷ Foote ve Hatt'ın makalesi 1900'lardan itibaren mesleki yapının tamamında "orta sınıflaşma" yolunda bir eğilim olduğunu iddia etmektedir. Zamanla meydana gelen farklılıklar hakkında toparlayıcı bir çalışma yapan Lipset, yayınlanmamış çalışmalara ve diğer çalışmalara atıfta bulunarak sınıfsal farkların küçülebileceğini ya da ılımlı bir düzeye gelebileceğini iddia etmiştir.

⁸ Bu bakış açısı bugünkü İngiliz İşçi Partisi'ni karakterize etmektedir. Aynı bakış açısı Karl Kautsky'nin makalesinde ortaya konulmuştur (Kautsky, 1956; 549-50).

⁹ Bu çalışma sıkı şekilde geniş aile geleneğine bağımlı bir etnik grubun üyelerinin (örneğin İtalyanlar), nasıl olup da toplumun geneliyle daha uyumlu bir geleneğe sahip başka bir etnik gruba göre (örneğin Yahudiler), daha az başarılı olabildiğini açıklamaktadır.

¹⁰ Bu bağlamda, mesleki pozisyonel değişikliklerin her zaman sınıfsal bir değişiklik yaratmadığının bir kenara not edilmesi gerekir (Lipset ve Bendix, 1953; 445-47)

Mesleki güç ve geniş aile birliği.- Geniş ailenin çağdaş toplumda önemli işlevleri ve bürokratik baskının da aileyi bir tür nihai değer olarak görme eğilimi varsa; o vakit geniş aile yapısı ile ekonomik kaynaklar arasında pozitif bir ilişki var demektir. Akabinde üst sınıflarda yerleşik bulunanların üst düzey kaynaklara, aşağı sınıflarda olanların daha sığ kaynaklara sahip olduğu, mesleki açıdan hareketli olanların ise bu ikisinin arasında durduğuna dair bir inanış varsa, operasyonel olarak yukarıda bahsedilen durum şu şekilde ifade edilir; en yüksek akraba ziyaretini üst sınıfın yerleşik sakinleri, sonra yukarıya doğru çıkma eğilimi olanlar, sonra aşağıya doğru eğilimli olanlar, daha sonra da en alt sınıfın yerleşik sakinleri kabul edecektir.

Bu durum Parsons'ın eğrisel ilişkisellik dediği ve mesleki açıdan hareketli olanların hareketsiz olanlara göre daha az geniş aile ziyaretiyle karşılaşması anlamına gelen tezinden kendisini ayırıştıran bir görüştür.

BULGULAR

Örnekleme ve hareketliliğin operasyonel tanımı.- Alternatif hipotezi ampirik olarak sınamak için Buffalo ve New York'taki hanelerden toplanan verilerle ikincil bir analiz yapılmıştır. Örnekleme, çalışmadan hemen önce (1952 Haziranı ve Ekimi arasında) Buffalo'nun kırsal olmayan kesiminde yeni bir eve taşınmış olan beyaz ırktan, evli 920 kişiden oluşmaktadır. Örnekleme içerisindeki çocuklar 19 yaşında ya da daha küçüktür. Kullanılan örnekleme yöntemlerinin birkaçı geleneksel istatistik testlerinin ilgi kurma kabiliyetine gölge düşürecek niteliktedir.¹¹ Şu an ele aldığımız konunun hedefleri dahilinde, bu örnekleme yöntemine karşıt olan ön yargılar faydalı olabilir. Örnekleme oluşturan bireyler çoğunlukla orta sınıftan gelmekte ve Amerika doğumludur; böyle olduğunda da (Parsons'a göre) örnekleme

¹¹ Örneklemin detaylı tanımı için bkz. (Beyer, Mackesey ve Montgomery, 1955). Örnekleme dörde bölünmüştür: gelir, ev sahipleri, kiracılar ve dizayn ediciler. Dahası bazı gruplar blok halinde seçilmiştir örneğin; 19 yaş altında çocuğu olanlar blok halinde alınırken, diğerleri alansal olarak örnekleme mantığına uyacak şekilde gelir ve ailesel engeller düşünülerek seçilmiştir. Böyle olmasının nedeni doğru bir istatistikî değerlendirmeyi etkileyebilecek veya engelleyebilecek bir dolu örnekleme metodunun bulunmasıdır. Bu nedenle anlamlı bir ampirik veri öncelikli olarak kuramsal bir doğrulanabilirlik, akabinde de diğer çalışmalarla benzer sonuçlar içermek zorundadır. Oysa; tesadüfi bir örnekleme üzerinden varsayımlarda bulunulsa, 0.05 ve altındaki bütün değerler önem arz edecek niteliğe bürünürdü. İşaret testi ya da Wilcoxon Eşleştirme Testi bu çalışmada kullanılmıştır. Tablo 4, 5, 6 ve 8'de gözükten kompleks veriler de dahil olmak üzere bütün testler bahsi geçen eşleştirmelere göre gerçekleştirilmiştir.

oluşturan bireyler Parsons'ın hipotezini doğrulayacak şekilde seşilmiş olur (Parsons, 1953).

		Her gruptaki r- neklem yüzdesi (sadece erkek eş- lerin meslekleri)
1. st sınıf	Profesyonel, teknikle alakalı ve benzeri	26.6
	Yöneticiler, yetkililer ve patronlar	24.2
2. Orta sınıf	İdari işler ve benzeri	3.8
	Satış görevlileri	10.3
3. Alt sınıf	Usta, kalfa ve benzeri	21.6
	Operasyonel işler ve benzeri	12.5
	Hizmet sektörü	1.4
		<u>100.0(1000)</u>

Mesleki hareketlilik erkek eşin ve erkek eşin babasının mesleklerine bakılarak incelenmiştir. İstatistik Kurumu'nun planlarına göre kategorilendirilen bu meslekler temelde aşağıdaki tabloda yer alan 3 ana bölümden oluşmaktadır:

Erkek eşin kendisini ve babasını bu kategorilerden bir ya da birkaşına atadıktan sonra, bu dörtlü mesleki hareketlilik kategorileri şu şekilde tanımlanabilir:

1. Yerleşik st sınıf: Bu grupta yer alanların babaları da bu grupta yer almaktadır.

2. Yukarıya doğru hareket kabiliyeti olan sınıf: Bu gruba ait olanların anne-babaları, çocuklarına göre daha aşağı bir sınıftan gelmektedir.

3. Aşağıya doğru eğilimi olan sınıf: Bu gruba ait olanların anne-babaları, çocuklarına göre daha st bir sınıftan gelmektedir.

4. Yerleşik alt sınıf: Bu gruba ait olanların anne-babaları da bu grupta yer almaktadır.

Babaları da kendileri gibi ifti olan ya da orta sınıfta bulunan katılımcılar bu sınıflandırmaya dahil edilmemiştir çünkü birinci gruptakileri sınıflandırma güçlüğü mevcuttur, ikinci gruptakiler ise sadece 30 kişiden oluşmaktadır (bu iki grup eşit olarak st sınıf ve alt sınıfa dağıtılmış olsaydı, çalışmanın genelini bulandıracak sonuçlar ortaya çıkacaktı).

Mesleki hareketlilik ve geniş aile ziyaretleri.- Geniş aile ilişkilerinin yokluğunda ya da varlığında olabilecekleri anlamak adına katılımcılara şu soru sorulmuştur: “Çat kapı gelen ya da önceden davet edilen akrabalarınızın sizleri ziyaret etme sıklığı nedir?” Bazı istisnalar dışında, katılımcıların tamamı öyle ya da böyle haftada en az bir kere ziyaret edildiğini belirtmiştir. Geniş aile bağı ve mesleki hareketlilik olgusu arasında negatif bir korelasyon olduğu iddiası bu tanımlamalar kullanılarak ve çalışmaların ampirik verilerine bakılarak söylenebilir. Tablo 1 ne bu tezi ne de bu teze alternatif olan tezi desteklemektedir. Çünkü ilişki azlığının nedeni olan coğrafi hareketlilik burada hesaba katılmamıştır. Şehirde akrabası olmayan bireylerin ziyaret edilmesinin zorluğu açıktır.

TABLO 1. MESLEKİ AÇIDAN HAREKETLİ OLANLAR DA DİĞER GRUPLAR KADAR AİLE ZİYARET SIKLIĞINA SAHİPTİR

	Haftada bir ya da daha fazla aile ziyareti kabul edenlerin yüzdesi
Yerleşik üst sınıf	36 (249)*
Yukarıya doğru hareketli sınıf	34 (288)
Aşağıya doğru hareketli sınıf	37 (142)
Yerleşik alt sınıf	39 (245)

* Burada ve sonraki tablolarda parantez içerisinde olan sayılar yüzdesi alınan popülasyonu göstermektedir.

Çünkü bu konudaki başka bir çalışmanın gösterdiği gibi aileler, aradaki coğrafi uzaklıklara rağmen geniş aile kimliğini koruma eğilimindedirler, günümüzdeki çalışmalar durumun coğrafi faktörlerini dışarıda bırakıp, meseleyi sadece mesleki hareketlilik bağlamında analiz etmeye çalışmaktadır. Bu analiz, şehirde akrabası olan ya da olmayan katılımcıların ayrı ayrı değerlendirilmesi sayesinde ancak kısmi bir şekilde gerçekleştirilebilir. Tablo 2'ye göre; coğrafi hareketliliğin dikkate alındığı durumda bile, hareketlilik ile geniş aile bağı arasındaki negatif ilişki kanıtlanamamaktadır. Şehirde akrabası olan katılımcılar arasında akrabalarınca en çok ziyaret edilenler üst sınıfa dahil olanlar, en az ziyaret edilenler ise alt sınıfta bulunanlardır. Hareket kabiliyetine sahip sınıf ise bu ikisinin arası bir ziyaret sıklığına sahiptir. Şehirde akrabası olmayan katılımcılar arasında

ise, alt sınıfta yerleşik olarak bulunanlar akrabalarınca en sık ziyaret edilen gruptur, diğer grupların ziyaret edilme sıklığı ise birbirine yakındır.

TABLO 2. AİLE ZİYARETİ SIKLIĞINDA DÜŞMEYE NEDEN OLAN MESLEKİ OLMAYAN COĞRAFİK HAREKETLİLİK

	Haftada bir ya da daha fazla aile ziyareti kabul edenlerin yüzdesi	
	Şehirde akrabası olan katılımcılar	Şehirde akrabası olmayan katılımcılar
Yerleşik üst sınıf	59 (148)	2 (101)
Yukarıya doğru hareketli olan sınıf	51 (183)	5 (105)
Aşağıya doğru hareketli olan sınıf	51 (101)	0 (41)
Yerleşik alt sınıf	43 (216)	10 (29)

Şehirde akrabası olanlar ile olmayanlardan arasında bulgusal bir farkın olması katılımcıların uzaklık algısının birbirlerinden çok farklı olmasına bağlanabilir. Bu iddiayı doğrulayan birçok çalışmanın da gösterdiği gibi şehirde hiç akrabası olmayan üst sınıf mensuplarının en yakınında bulunan akrabasıyla olan mesafesi, şehirde hiç akrabası olmayan alt sınıf mensuplarının en yakın akrabasıyla olan mesafesinden epeyce fazladır. İstatistik Kurumu'nun bir raporu bu konuda ortaya şöyle bir örnek koymaktadır; profesyonel kademelerde çalışanlar, fiziksel kuvvete dayalı işlerde çalışanlara göre daha uzak mesafelere yerleşebilmektedir (US Bureau of Census, 1946; 9). Yine bu raporun ortaya koyduğu verilere göre; şehirde akrabası olmayan alt sınıfa mensup çalışanlar (yüzde 21,5 oranında) diğer gruplara göre (yüzde 1 oranında) çok daha fazla cemaatsel bir gözetim altında yetişmektedir. Kısacası, yakınlarda akraba olmayışı durumu coğrafi hareketlilik bağlamında alt sınıfa mensup bireyler için diğer gruplara oranla çok önemli bir gösterge değildir. Bu durum şehirde akrabası olmayan fiziksel kuvvete bağlı işlerde çalışan bireylerin niçin yüksek oranlarda (Tablo 2'de de görüleceği üzere) akrabaları tarafından ziyaret edildiğinin nedeni de açıklamaktadır.

Üst düzey mesleki hareketlilik ve geniş aile ziyaretleri.- En baştaki verilerin hareketlilik olgusu ile geniş aile yapısı arasındaki negatif ilişkiyi

kanıtlanamaması, hareketliliğin ölçülmesindeki muğlaklığa bağlanarak açıklanabilmektedir; nihayetinde ölçüm göreceli bir temelden ziyade daha mutlak bir temelden hareket edilerek gerçekleştirilmiştir. Foote ve Hatt'ın (ve diğerlerinin) belirttiğine göre mesleğe bağlı statülerde son 60 yıl içerisinde toplumun tamamını kapsayacak şekilde bir artış vuku bulmuştur. Buradan hareketle, katılımcılar her ne kadar anne-babalarından daha iyi mevkilere gelmiş olsalar bile psikolojik olarak bu iyileşme durumunun farkında olmayabilirler. Dolayısıyla hareketin tam olarak hissedilebilmesi için, bireyin içinde yaşadığı toplumda kendisini gözleyenlere oranla çok daha hızlı yükselmesi gerekir (Foote and Hatt, 1953; 370-76). Mutlak değil de göreceli bir hareketlilik olgusundan hareket edildiğinde ise, söylenecek şey belki de hareketlilik olgusunun geniş aile yapısıyla negatif bir ilişkisinin olduğudur.

TABLO 3. ETRAFINDAKİLERDEN DAHA FAZLA HAREKETLİ OLUP ORTALAMA BİR AİLE ZİYARET SIKLIĞINA SAHİP OLANLAR

	Haftada bir ya da daha fazla aile ziyareti kabul edenlerin yüzdesi	
	Şehirde akrabası olan katılımcılar	Şehirde akrabası olmayan katılımcılar
Yerleşik üst sınıf	59 (148)	2 (101)
Yukarıya doğru aşırı hareketli olan sınıf ^a	59 (114)	2 (58)
Aşağıya doğru aşırı hareketli olan sınıf ^a	50 (51)	0 (12)
Yerleşik alt sınıf	43 (216)	10 (29)

^a Alt sınıftan üst sınıfa yükselmiş ya da tersini yapmış olanların ülkedeki tüm diğer insanlardan daha hareketli olduğu varsayılmıştır.

Bu durum ancak alt sınıflardan üst sınıflara ya da tersine doğru hareket eden bireyler dikkate alındığında tam olarak anlaşılabilir. Durum iki adımdan oluşan bir hareketi gerektirir ve muhtemelen etrafındakilere göre çok daha hızlı yükselmiş herkesi kapsayacak niteliktedir. Tablo 3 göstermektedir ki aşırı düzeyde hareketli olan gruplar hesaba katılsa bile negatif bir ilişkisellik ortaya çıkamamaktadır. Şehirde akrabası ve bireysel hareket kabiliyeti olan katılımcılarda dahi ziyaret sıklığı düşüklüğü gözükmemektedir.

Yaş, mesleki hareketlilik ve geniş aile ziyaretleri.- Mesleki hareketlilik olgusunun doğru bir analizinin gerçekleşebilmesi için yaş faktörünün dikkate alınması gerektiğine dair genel bir inanış vardır. Örneğin; kariyerinin başında olan bireyler için aşağıya doğru gerçekleşen bir hareketin, aynı hareketin kariyer sürecinin ortasında gerçekleşmesi arasında bariz bir fark vardır. Burada kullanılan örneklem yönteminden dolayı, katılımcıların yüzde 98'inden fazlasının 45 yaşında ya da daha küçük olduğu ortaya çıkmıştır, bu nedenle yaş faktörünün daha dar bir bağlamda incelenmesi gerekmektedir.

TABLO 4. YAŞ FAKTÖRÜ HESABA KATILDIĞINDA BİLE ORTALAMA BİR GENİŞ AİLE ZİYARET SIKLIĞINA SAHİP, MESLEKİ AÇIDAN HAREKETLİ GRUP

	Kadın eş 29 ^a yaşında ya da daha küçük	Kadın eş 29 yaşında ya da daha büyük
	Şehirde akrabası (herhangi bir eşin) olanlar	
	Haftada bir ya da daha fazla aile ziyareti kabul edenlerin yüzdesi	
Yerleşik üst sınıf	61 (80)	57 (67)
Yukarıya doğru hareketli sınıf	50 (93)	52 (89)
Aşağıya doğru hareketli sınıf	47 (58)	58 (43)
Yerleşik alt sınıf	44 (119)	37 (95)
	Şehirde akrabası olmayanlar	
	Ayda bir ya da daha fazla aile ziyareti kabul edenlerin yüzdesi ^b	
Yerleşik üst sınıf	10 (48)	18 (51)
Yukarıya doğru hareketli sınıf	18 (56)	27 (48)
Aşağıya doğru hareketli sınıf	12 (26)	0 (14)
Yerleşik alt sınıf	36 (11)	33 (18)

^a Grubun ortalama yaşına en yakın sayı olduğu için kullanılmıştır.

^b Sabit oranlar elde edebilmek için, müteakip tablolarda topluluk içerisinde akrabası olmayanların kabul ettiği ziyaret yüzdesi bu şekilde tanımlanmıştır.

Popülasyon kadın eşlerin yaşlarının ortalamasına (29) göre bölünmüştür. Tablo 4 yaş faktörünün bu çalışma özelinde ilgisiz olduğunu göster-

mektedir: yaş faktörü dikkate alınmış olsa bile, hareketlilik olgusu ile geniş aile yapısı arasındaki negatif ilişki doğrulanmamaktadır- aile ziyareti örüntüsü değişikliğe uğramamıştır.

Mesleki hareketlilik ve geniş aile kimliği edinme.- Yukarıdaki bulgulara rağmen, ziyaret sıklığının ailesel bağlılığı ölçme konusunda doğru bir kıstas olmadığı ve dahası Parsons'ın tezine karşı önerilen eleştirilerin konuyla alakasız olduğu iddia edilebilir. Mesleki açıdan hareketli olan (özellikle yukarıya doğru) bireylerde aile ziyaretleri her ne kadar istenmese de bir tür zorunluluk olarak gerçekleşmektedir. Negatif ilişkisellik tezinde yukarıya doğru hareket kabiliyeti olan bireylerin geniş aile yapısına daha az eğilimli olduğu iddiası burada geçerlidir. Durumun bundan ibaret olduğu -aile ziyaretlerinin bir tür zorunluluk olarak yaşandığı durumlarda kanıtlanabilirse; işte o zaman, hipotezin her ne kadar yukarıda görülebilecek negatif sonuçları da olsa büyük bir kısmının hala geçerli olduğu görülür.

Katılımcıların geniş aile yönelimini anlamak adına aşağıdaki maddelerle hangi düzeyde hem fikir oldukları sorulmuştur:

1. Akşamlarımı genellikle ailemle birlikte geçirmeyi yeğlerim.
2. Aile üyelerinin birlikte vakit geçirebileceği bir ev ortamı isterim.
3. Akrabaların rahatlıkla buluşabilecekleri bir noktada yaşamak isterim.
4. Anne-babamın gelip taşınabilecekleri kadar bol odası olan bir evim olsun isterim.

Bu maddelerin üçüncü ya da dördüncüsüyle "çok yüksek düzeyde hem fikir"¹² olan kişilerin geniş aile, birinci ya da ikincisiyle çok yüksek düzeyde hem fikir olan kişilerin çekirdek aile yönelimi olduğu, maddelerin hiçbirine uymayan kişilerin ise ailesel bir yöneliminin olmadığı ortaya çıkmıştır. Geniş aile yönelimi olan katılımcıların ilk üç maddeyle "çok yüksek düzeyde", çekirdek aile yönelimi olan katılımcıların ilk iki maddeyle "çok yüksek düzeyde" hem fikir olmalarından, ailesel yönelimi olmayan katılımcıların ise hiçbir maddeyle "çok yüksek düzeyde" uyuşmamalarından hareketle, bu çalışmanın bulgularının Guttman örüntüsü formunda ortaya çıktığı söylenebilir.

¹² Dördüncü maddeyle hem fikir olanların sayısının azlığı nedeniyle (yüzde 4) geniş aile yönelimi olan katılımcıların bu yöneliminin üçüncü madde üzerinden tanımlandığını burada belirtmek gerekir.

TABLO 5. ILIMLI DÜZEYDE GENİŞ AİLE KİMLİĞİNE SAHİP MESLEKİ AÇIDAN HAREKETLİ GRUPLAR

	Geniş aile yönelimi yüzdesi	Çekirdek aile yönelimi yüzdesi	Ailesel yönelimi olmayanların yüzdesi	Toplam
Yerleşik üst sınıf	26	55	19	100 (247)
Yukarıya doğru hareketli sınıf	22	55	23	100 (284)
Aşağıya doğru hareketli sınıf	17	52	31	100 (147)
Yerleşik alt sınıf	15	51	34	100 (242)

Tablo 5'deki bulgulara bakılarak, karşı çıkılan hipotezin geniş aile kimliği edinme noktasında bile savunulamayacağı ortadadır. Yukarıya doğru hareketli olan bireylerin diğer gruplara oranla daha az geniş aile kimliği edinme özelliği vardır denilemez. Geniş aile kimliği edinme derecesinin katılımcılar üst sınıflara dahil oldukça misli misli arttığı gözükmemektedir. Bürokratik mesleklerin (çoğunlukla üst sınıfta olan¹³) aile değerlerini bir tür nihai değer olarak görmesinden ötürü teşvik ettiği önermesinin, yukarıda elde edilen sonuçlarla bir uyumu da söz konusudur.

Geniş aile kimliği edinme, statü yönelimi ve hareketlilik.- Yukarıda yer alan analizi, geniş aile yapısı ile mesleki hareketlilik arasında negatif ilişkisellik mevcuttur önermesinin tam olarak sınındığı bir platform olarak düşünmemek gerekir. Yukarıya doğru hareketli olan bireyler statü yönelimli oldukları müddetçe geniş aile yönelimi göstermezler düşünce-sini iddia eder gözükken bu tezin, bazı açılardan haklılık payı olduğu söylenebilir. Meseleye farklı bir açıdan yaklaşılacak olursa; geniş aile yönelimi

¹³ Bu makalede bürokratik meslekler denildiğinde kastedilen idari görevi olan ya da bürokratik yönetimlerde üst düzey görevleri olan üst sınıf beyaz yakalı şahıslardır. Bu gruba dahil olanların bir çoğu üst sınıfın üyeleridir. Eğer bu kategori, bürokratik mesleklerin göstergesi olarak kullanılıyorsa ve bürokratik meslekler grubuna dahil olanlar üst sınıfın içerisinde epey bir yer kaplıyorsa, farklı bir bürokratik stilin mevcut olduğu da bilinmelidir. Gold ve Slater'ın çalışmalarından elde edilen verilere göre katılımcıların bu çalışma özelindeki yaş ve meslekler bağlamında yüzde 74'ünün bürokratik yönetimlerin üyeleri olduğu ortaya çıkmıştır (Gold ve Slater, 1958; 66-9). Durum, bu makalede ortaya konulan varsayımlarını destekleyebilecek şekilde gözükmemekle beraber, örneklem yönteminde ve bürokratik yönetimlerin tanımlanmasındaki problemler nedeniyle sonuçun kesin olduğu söylenemez.

gösteren bireylerin özellikle de yukarıya doğru hareket kabiliyeti olanların daha az statü yönelimli olduğu ortadır.

Bu noktaların doğruluğunun ampirik bir sorgulamasına girişmeden, “statü yönelimini”nin “yüksek sosyete” ya da “magazinel” bir anlamda kullanıldığıнын bir kenara not edilmesi gerekmektedir. Bu kavram kullanımsal açıdan Warner’in “sosyal sınıf” ya da biraz daha daraltılacak olursa Weber’in “statü” kavramına benzemektedir (Wamer, Meeker ve Eells, 1949; 3-46; Weber, 1946; 186-7).

Statü yöneliminin işler hale getirilebilmesi için, katılımcılara iki alanda sorular sorulmuştur: birincisinde “sosyal tavır” odaklı bir alaka mevcutken diğerinde “sosyal” olan değerlendirmelerin önemi vurgulayan bir alaka mevcuttur. Her iki alanda da dört soru vardır. Neticede ailesel değerler örneğinde (geniş aile, çekirdek aile, ailesel olmayan yönelim) olduğu gibi, katılımcıların ikiye bölünerek cevaplandıkları sorulardan önceden belirlenmiş statüsel pozisyona sahip olmadığı gerçeği ortaya çıkmıştır.

TABLO 6. GENİŞ AİLE YÖNELİMLİ BİREYLER VE STATÜ ENDİŞESİ

	Statü endişesi çok yüksek olanların yüzdesi		
	Geniş aile yönelimi	Çekirdek aile yönelimi	Ailesel yönelimi olmayan
Yerleşik üst sınıf	70 (64)	47 (136)	31 (48)
Yukarıya doğru hareketli grup	76 (62)	49 (157)	33 (70)
Aşağıya doğru hareketli grup	79 (26)	47 (75)	37 (41)
Yerleşik alt sınıf	64 (50)	39 (113)	34 (80)

Aşağıdaki 3 sorudan herhangi birine olumlu cevap veren bireylerin netice itibariyle statü-yönelimli olduğu, bu soruların hepsine ya da herhangi birine olumsuz cevap veren bireylerin ise statü yöneliminin çok kuvvetli olmadığı iddia edilebilir. Bu sorular şu şekildedir:

1. Toplum içerisindeyken insanlar hal ve hareketlerine daha fazla dikkat etmelidir.

2. Etrafımda tavırları bozuk olan insanlar olduğunda bundan rahatsız olurum.

3. Arkadaşlarımın gördüğünde gururlanabileceğim bir evimin olmasını isterim.

4. Nasıl bir evimin olduğu meselesi arkadaşlarımın benim hakkımdaki düşüncelerini etkilemektedir (Litwak, 1958; 47-50).

Bu soruların doğru bir gösterge olduğu düşünülürse, Tablo 6'daki verilere bakılarak geniş aile yönelimi olan bireylerin diğer kategorilerdeki bireylere oranla çok daha fazla statü yönelimli olduğu iddia edilebilir. Dahası bu ilişkilendirme yukarıya doğru hareketli olan bireyler için de söylenebilir. Bir kez daha görülüyor ki hareketlilik ve çekirdek aileleşmenin birbirine destek olduğu düşüncesini savlayan tez ile buradaki ampirik bulgular birbiriyle uyuşmamaktadır.

Geniş aile ilişkileri ve mesleki güç.- Daha belirgin başarılı şartlar altında dahi hareketlilik ile geniş aile ilişkileri arasında negatif bir ilişki kurulamayacağını gösteren tespitler şimdiye kadar anlatılanlar üzerinden sıralanmış oldu. Tam bu noktada, burada ele alınan alternatif tezin geçerliliğinin kanıtlama çabasının gerçekleştirildiği iddia edilebilir. Öncelikli olarak, buradaki verilerin şu ilişkiyi gösterdiğini bir kenara not etmek gerekir; mesleki pozisyon ve imkân artışıyla beraber geniş aile ziyaret sıklığı ve bir geniş aileye kendini ait hissetme oranları artar. Bu gruplar arasındaki tek istisna topluluk içerisinde akrabası bulunmayanlar olmuştur ki bu da coğrafik hareketliliğin bir işlevi olmasından ötürü gayet anlaşılır bir durumdur.

TABLO 7. AİLEVİ YA DA BAŞKA TÜRLÜ AKTİVİTELERİN ÖNÜNÜ AÇAN EKONOMİK GÜÇ^a

	Aile, klüp çevresi ya da komşularla olan aktivitelere katılım yüzdesi ^b	Aile, başka klüp çevresi ya da komşularla olan aktivitelere katılım yüzdesi ^b	Sadece aile ziyaretlerine iştirak edip başka aktivitelere katılmayanların yüzdesi ^b	Aile ziyaretlerine katılanların toplam yüzdesi ^c
Yerleşik üst sınıf	29	23	7	59 (148)
Yukarıya doğru hareketli sınıf	16	22	13	51 (183)
Aşağıya doğru hareketli sınıf	13	26	12	51 (101)
Yerleşik alt sınıf	8	20	14	43 (216)

^a Bu tabloda sadece şehirde akrabası olanlara yer verilmiştir çünkü ancak böyle yapıldığında bütün meslek gruplarının tamamında akraba statüsünde olanların eşit msafede bulunduğu varsayımı gerçekleştirilebilirdi.

^b Aile aktivitesine katılmak demek haftada bir kez ya da daha fazla aile ziyaretine iştirak etme, klüp aktivitelerine katılmak demek bir ya da daha fazla (ortancaya en yakın sayı) klübe gitme, komşularla aktiviteye katılma demek de beş ya da daha fazla (ortancaya en yakın sayı) komşuyu yakından tanıma anlamına gelmektedir.

^c Ziyaret ister bir örüntünün parçası olsun ister tekil bir özellik içersin toplam aile ziyareti içerisine dahil edilmiştir.

Şayet, burada savlanıldığı gibi, mesleki imkânlar geniş aile ziyaretleri bağlamında önemli bir etkense, o vakit mesleki imkânlara bolca ulaşanlar ile kıtça ulaşanların ziyaret örüntüleri arasında belirgin farkların bulunması gerekir. İlk grupta, ekonomik kaynaklar bol olduğu için ve bu çokluğun sağladığı bol sosyal aktivite nedeniyle sıkça gerçekleşen aile ziyaretleri daha çok sosyal bağlamın ki bu bağlam birçok başka sosyal katılımını da gerektirmektedir, bir gereği olarak düşünüldüğü için gerçekleşmektedir. İkinci grupta ise, aile ziyaretleri diğer ziyaret tiplerinden izole olmuştur. Tablo 7'deki veriler bu durumu gösterir niteliktedir. Üst sınıfa dahil bireyler, komşuluk ilişkileri ve gönüllü olarak hayır işlerinden edindikleri çevreler de dahil edildiğinde diğer gruplara nazaran çok daha fazla aile ziyareti kabul etmektedir. Bu durum deminki bulgularla birleştirilirse, mesleki imkânların geniş aile bağlarını korumada ne kadar önemli bir rolünün olduğu iyice belirginleşir.

Aile yöneliminin ortak etkileşimi ve geniş aile ilişkileri.- Birbirinden bağımsız olarak ele alınan birçok etken burada aynı çatı altında birleştirilebilir. Bu etkenler eş zamanlı olarak dikkate alınır, negatif ilişkisellik tezi şu şekilde tekrar yazılmalıdır: Geniş aile ziyareti sıklığı en az olan bireyler a) yukarıya doğru hareket kabiliyeti olanlardır, b) statü yönelimlidir ve c) çekirdek aile yönelimi vardır ya da ailesel bir yönelimi yoktur. Akabinde de, bu makalede ortaya konulan tez şu şekilde yazılmalıdır: Geniş aile ziyaret sıklığı en az olan bireyler a) sınırlı mesleki imkâna sahiptir, b) statü yönelimli değildir ve c) çekirdek aile yönelimlidir ya da bireylerin ailesel bir yönelimi yoktur.

Bahsekonu tezler bazı açılardan örtüşmekte ama bazı açılardan da çatışmaktadır. Tablo 8 tezlerin hangi noktada birbiriyle çatıştığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu tablo, 12 grubun noktalı bir hat üzerinden kuşatıldığını göstermektedir. Hareketlilik olgusunun geniş aileyle negatif bir ilişkisinin olduğunu iddia eden teze göre, bu gruplardan ikisi diğer onuna göre – çekirdek aile yönelimli olan ya da ailesel yönelimi olmayan, statü yöne-

limli ve yukarıya doğru hareketli- çok daha az oranda aile ziyareti kabul etmeliydi. Makalede savunulan tez farklı bir yöne doğru gidiyor: aile ziyaret sıklığının en az olduğu bu iki grup çekirdek aile yönelimli ya da ailesel yönelimli bile değildir, statü yönelimli de değildir, dahası sınıf olarak hareketli olmayan alt kesimden gelmektedir. (Noktalı hattın dışında kalan hücrelerdeki bireylerin bağlamında her iki tezde test edilememiştir, her iki tezin de iddiasına göre bu iki grup diğerlerine oranla daha yüksek oranda aile ziyareti kabul etmeliydi).

Noktalı hattın içerisinde kalan hücreler birbirleriyle karşılaştırılırsa, muhtemel kıyaslardan on tanesinden üçünün hipotezin de iddia ettiği gibi negatif ilişki olduğu görülecektir; oysa karşıt tezde bu oran onda yedidir. Durum; hücreler, tezin iddiasına göre en az ziyaret sıklığına sahip olanlar (1) ve diğerleri (2) diye ikiye ayrılırsa çok daha açık bir şekilde görülebilir.¹⁴ Bu yapılırsa ve hareketlilik ile geniş aile olgusu arasında negatif bir ilişkinin olduğu varsayılırsa, o vakit aile ziyaret sıklığı en az olması beklenen grubun oranının aslında en çok (kalanların yüzde 34 olduğu yerde yüzde 54) olduğu görülecektir. Karşıt tezde de benzer bir örüntü söz konusudur (toplam nüfusun yüzde 54 olduğu yerde bu oran yüzde 30'dur). Özetle, negatif ilişki tezini en yetkin haliyle spesifikleştirildiğinde bile geçerliliğini kanıtlayamazken, alternatif tez aksine iddiasını kanıtlar gözükmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Görünen o ki Parsons'ın tezi sanayileşmenin erken dönemlerine uygulanabilir niteliktedir. O dönemler geniş aile yapısı ciddi mahiyette, coğrafi ve mesleki yakınlığa eklenmiş çiftçi aile yapısının etkisi altındaydı ve geniş aile ilişkileri mesleki hareketlilik olgusuna zarar veriyordu.

¹⁴ Bu iki "grup", Parsons'ın tezine göre ortalama bir düşüklüğe sahip olması gerekirken, sırasıyla yüzde 55 (49) ve yüzde 40 (15) olan bir aile ziyaret sıklığı oranına ulaşmıştır. Yine aynı şekilde karşıt tez de bu iki grubun ulaşması gereken oranların düşük olması gerektiğini iddia ederken, burada da iki grup sırasıyla yüzde 36 (67) ve 27 (52) olan bir aile ziyaret sıklığı oranına ulaşmıştır. Noktalı hattın içerisinde kalan diğer grupların ortalaması alınmış ve artık hangi tez sınıyor ona göre yukarıdaki iki ortalamaya eklenmiştir.

TABLO 8. YUKARIYA DOĞRU HAREKET VE STATÜ YÖNELİMİ OLUP AİLESEL YÖNELİMİ OLMAYANLARIN KABUL ETTİKLERİ AİLE ZİYARETLERİNİN ORTALAMA ORANLARI ^a

	Haftada bir ya da daha fazla aile ziyareti kabul edenlerin yüzdesi					
	Geniş aile yönelimli		Çekirdek aile yönelimli		Ailesel yönelimi olmayan	
	Yüksek statü endişesi	Düşük statü endişesi	Yüksek statü endişesi	Düşük statü endişesi	Yüksek statü endişesi	Düşük statü endişesi
Yerleşik üst sınıf	63 ^b	49	74	74	56	47
Yukarıya doğru hareketli sınıf	61	75	55 ^c	55	40 ^c	41
Aşağıya doğru hareketli sınıf	77	33	33	64	16	29
Yerleşik alt sınıf	73	60	22	36 ^d	56	27 ^d
Toplam						
Yerleşik üst sınıf	35	10	35	40	9	19
Yukarıya doğru hareketli sınıf	28	8	49	51	15	32
Aşağıya doğru hareketli sınıf	13	3	24	28	13	20
Yerleşik alt sınıf	26	5	41	67	23	52

^a Bu tabloda da aynen Tablo 7'de olduğu gibi, sadece şehirde akrabası olan katılımcılara yer verilmiştir. Nedeni çalışmayı coğrafi uzaklığın fazladan yaratabileceği etkilerden korumaktır.

^b Hücre şu şekilde okunmalıdır: şehirde akrabası olan 35 kişinin yüzde 63'ü geniş aile yönelimlidir, statü endişesine sahiptir, yerleşik üst sınıfın mensubudur ve akrabaları tarafından haftada bir ya da daha fazla ziyaret edilmektedir.

^c Parsons'ın tezine göre, bu iki grup aile ziyareti sıklığı oranında en düşük seviyelere sahip olmalıydı.

^d Alternatif teze göre, bu iki grup aile ziyareti sıklığı oranında en düşük seviyelere sahip olmalıydı.

Günümüzün çağdaş toplumunda eskisinden farklı olarak, geniş aile ilişkileri farklı kurumsal kaynaklardan beslenmektedir ve dolayısıyla da ilişkilerin sürdürülebilirliği, coğrafi ya da mesleki bağımlılığa bağlı değildir.¹⁵ Değişikliğe uğramış geniş aile ilişkileri, izole olmuş çekirdek aileye göre mesleki hareketlilik olgusuyla daha uyumludur.

¹⁵ İtalyan ve Yahudi ailelerin günümüzdeki bir karşılaştırılmasında Strodtbecks (Strodtbecks, 1958; 135-195) geniş aile ilişkilerindeki kaymaları tartışmıştır. Göreceli konuşulursa, İtalyan aile yapısı hali hazırda coğrafi ve mesleki bağımlılık üzerinden tanımlanmaktadır. İtalyanlardan farklı olarak;

Mesele üzerine yapılmış çeşitli çalışmalar geniş aile yapısı ile mesleki hareketlilik olgusu arasında negatif ilişkisellik olduğunu göstermeye çalışmış ama şu açıklardan dolayı başarılı olamamıştır: (1) alışmalar şehirsel gelişimin tipikliğini taşımayan küçük kasabalarda yapılmıştır (Wamer ve Lunt, 1941); (2) alışmalarda değişikliğe uğramış geniş aile ilişkilerini taşıyan değil de klasik geniş aile yapısından kalan kırıntıları taşıyan etnik, işçi sınıfı gruplar üzerine odaklanılmıştır (Firey, 1947; Young ve Wilmott, 1957); alışmalar sistematik kanıtlardan ziyade bir dizi anekdotsal rapora yer vermiş, bu yüzden de olağan tekbiimlilikler yerine duyumsal aile rahatsızlıklarına odaklanmak zorunda kalmıştır (Wamer ve Lunt, 1941). n- ceki çalışmalar yetersiz olmakla beraber, bu makalede savunulan tezi des- tekleyebilecek çeşitli değerlendirmeler de içermektedir.

Dahası çalışmada ciddi sıkıntılar mevcuttur ve çıkan bulgular tam an- lamıyla benimsenmeden bu sıkıntılar üzerine odaklanmak gerekir. Bir ke- re n- ceki örneklemden daha uygun yani meslek merdivenin altında bi- reylerin –vasıfsız işçiler- olduğunu göstermeyecek bir örneklemin seçil- mesi gerekirdi. Böyle yapılmadığında bahsi geçen gruplarca gerekleştiri- len yukarıya doğru bir hareketlilik Parsons'ın tezinin destekler gözüke- cektir. Bu kategoride yer alan emek gücünün oranında son elli yıl içeri- sinde ciddi bir düşüş yaşandığı da bir gerçektir, bunu da bir kenara not etmek gerekir. Dahası otomasyon ve bürokratikleşme sürecinin ikiz bas- kısı yüzünden şehir yaşamında önemli bir faktör olan vasıfsız işçilerin or- tadan kaybolma durumu söz konusudur. Bu çalışmanın bir başka sıkıntısı da katılımcılar arasında 45 yaş üzeride olan ya da bu yaşın üzerinde olup ocuk sahibi olmayan bireylerin olmamasıdır; bahsi geçen iki grup ara- sında önemli farklılıklara yol açabilecek bir sebeptir bu (Litwak, loc. cit.) Daha da önemlisi tezin geçerliliği sınanacak idiyse; geniş aile ilişkileri, mesleki hareketlilik tanımı ve bürokratik olan- olmayan mesleklerin ayrı- rımının çok daha özenli yapılması gerekirdi.

Yahudi geniş aile yapısı tarihsel nedenlerden olsa gerek, günümüzün bürokratik şehir yaşamına oldukça benzemektedir. Dolayısıyla Yahudi aileler, İtalyanlardan daha fazla hareketliliği teşvik etmektedir. Görünen odur ki Strodtsbecks'in Yahudiler zerine yaptığı değerlendirmeler Parsons' ın tezinin geniş bir uygulamasının sonucudur. Farklılığı göstermek adına Strodtsbecks burada şu ilişkiyi tam olarak ortaya koyamamıştır: Yahudi geniş aile yapısı, coğrafi ve mesleki hareketlilik üzerinden sanki bunlar zorunlu srelermiş ya da bir st aileye yardımcı olan bir çekirdek aile gibi tanımlanamaz. Yahudi ailelerin izole olmuş aileler olduğunu ya da geniş aile yardımlarının dolaştı- rıldığı eşitlik bağları kuvvetli bir dizi çekirdek aileden de oluşmadığını da kanıtlanamamıştır.

Gelecekte yapılması muhtemel benzer çalışmaların önünü açması düşünülen mesleki hareketlilik ve geniş aile ilişkileri arasındaki negatif ilişki-selliği göstermeye çalışan bu tez, yukarıdaki sıkıntılar bağlamında yetersiz bir tezdır. Parsons'ın tezinin klasik geniş aile yapısının işlevsel yetersizliğine işaret ettiği kısımlar burada kabul edilebilir, ancak sanayileşmiş çağdaş toplumun en işlevsel aile tipinin izole olmuş çekirdek aile olduğunun iddia ettiği kısımlar ise kabul edilemez. Bununla birlikte, Parsons'ın tezin-den hareketle yapılacak değerlendirme ve incelemelerin, aile ile mesleki sistem arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabileceğini ve sorulacak yeni soruların önünü açabileceğinin de burada belirtmenin gereği vardır (Litwak, 1958; 16-37).¹⁶ ▽

KAYNAKLAR

- AXELROD, Morris, (1956), "Urban Structure and Social Participation," **American Sociological Review**, 21-February.
- BELL, W. ve M. D. BOAT, (1957), "Urban Neighborhoods and Informal Social Relations", **American Journal of Sociology**, 43-January.
- BENEDIX, Reinhard, (1956), **Work and Authority in Industry**, New York: Wiley.
- BEYER, Glen H., MACKESEY, Thomas ve MONTGOMERY James E., (1955), **Houses Are for People: A Study of Home Buyer Motivation**, Ithaca: Cornell Housing Research Center.
- BLAU, Peter M., (1956a), "Social Mobility and Interpersonal Relations," **American Sociological Review**, 21-Haziran.
- BLAU Peter M., (1956b), **Bureaucracy in Modern Society**, New York: Random House.
- FIREY, Walter, (1947), **Land Use in Central Boston**, Harvard University Press.
- FOOTE, Nelson N. ve HATT, Paul K., (1953), "Social Mobility and Economic Advancement," **The American Economic Review**, 43-Mayıs.
- GOLD Martin ve SLATER Carol, (1958), "Office, Factory, Store- and Family: A Study of Integration Setting," **American Sociological Review**, 2-Şubat.

¹⁶ Bürokrasi kurumun bazı temel dayanak noktalarının yeniden bir incelemesi yapılmıştır bu çalışmada.

- GREER, Scott, (1956), "Urbanism Reconsidered," **American Sociological Review**, 21-February.
- HOVLAND, Carl I., A. A. Lumsdaine ve F. D. Sheffield, (1955), "The Effect of Presenting 'One Side' versus 'Both Sides' in Changing Opinions on a Controversial Subject," der. SCHRAMM, Wilbur **The Process and Effects of Mass Communication** içinde, Urbana: University of Illinois Press.
- HYMAN, Herbert, (1953), "The Value System of Different Classes: A Social Psychological Contribution to the Analysis of Stratification," der. R. BENDIX ve S. M. LIPSET, **Class, Status and Power: A Reader in Social Stratification** içinde, Glencoe: Free Press.
- KAUTSKY, Karl, (1956), "Terrorism and Communism," **Man in Contemporary Society: A Source Book** Prepared by the Contemporary Civilization Staff of Columbia University, *yeniden basım*, New York: Columbia University.
- KORNHAUSER, Arthur, (1939), "Analysis of 'Class' Structure of Contemporary American Society: Psychological Bases of Class Divisions," der. G. W. HARTMAN ve T. NEWCOMB **Industrial Conflict** içinde, New York: Cordon.
- LIPSET, S. M., (1959) "American Society- Stability in the Midst of Change," Ulusal Sosyal Kalkınma Konferansı'nda sunulan ancak basılmayan tebliğ, San Francisco, California, Mayıs.
- LIPSET S. M. ve BENDIX, R., (1953), "Social Mobility and Occupational Career Patterns II: Social Mobility," der. R. BENDIX ve S. M. LIPSET, **Class, Status and Power: A Reader in Social Stratification** içinde, Glencoe: Free Press.
- LITWAK, Eugene, (1958), **Primary Group Instruments for Social Control in Industrial Society: The Extended Family and the Neighborhood**, yayınlanmamış doktora tezi, Columbia University.
- _____, "Geographic Mobility and Extended Family Cohesion," **American Sociological Review** (gelecek sayısı).
- OGBURN, William F., (1953), "The Changing Functions of the Family," der. R. F. WINCH ve R. MCGINNIS **Studies in Marriage and the Family**, New York: Holt.
- PARSONS, Talcott, (1953), "Revised Analytical Approach to the Theory of Social Stratification," der. R. BENDIX ve S. M. LIPSET, **Class, Status**

and Power: A Reader in Social Stratification içinde, Glencoe: Free Press.

_____, (1949), "The Social Structure of the Family," der. Ruth N. Anshen, **The Family: Its Function and Destiny**, New York: Harper.

STRODTBECK, Fred L., (1958) "Family Interaction, Values, and Achievement," David McCLELLAND ve diğerleri, **Talent and Society**'si içinde, Princeton: Van Nostrand.

SUSSMAN, Marvin B., (1953), "The Help Pattern in the Middle Class Family," **American Sociological Review**, 18-Şubat.

U. S. Bureau of Census, (1946), **Sixteenth Census of the United States: 1940 Population, Internal Migration 1935 to 1940, Economic Characteristics of Migrants**, Washington: U. S. Government Printing Office.

WARNER, W. Lloyd, MEEKER Marchia, and EELLS, Kenneth, (1949), **Social Class in America**, Chicago: Science Research Associates.

WARNER, W. Lloyd ve LUNT, Paul S., (1941), **The Social Life of a Modern Community**, New Haven: Yale University Press.

WEBER, Max, (1946), **Essays in Sociology**, çev. ve der. H. H. GERTH ve C. Wright MILLS, New York: Oxford.

WHYTE, William H., (1952), **Is Anyone Listening?** New York: Simon and Schuster.

YOUNG, M. ve P. WILLMOT, (1957), **Family and Kinship in East London**, Londra: Routledge ve Kegan Paul.

